

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Галина Луцишин, Анастасія Гончарук
Національний університет “Львівська політехніка”

(стаття надійшла до редколегії – 12.03.2017 р., прийнята до друку – 10.04.2017 р.)

© Луцишин Г., Гончарук А., 2017

Проаналізовано особливості розвитку культурної дипломатії України в сучасних умовах, діяльність державних та громадських інститутів культурної дипломатії. Культурна дипломатія є важливим напрямом державної політики, вона відкриває перспективи соціального, культурного та економічного розвитку держави, сприяє поширенню інформації про країну через проведення культурних і мистецьких заходів, діяльність культурних інституцій, популяризацію мистецтва, культурної спадщини. Визначено основні завдання культурної дипломатії, умови та чинники, які є важливими для її розвитку. Розглянуто діяльність українських культурно-інформаційних центрів при дипломатичних представництвах України, державних структур та громадських організацій, які розвивають культурну дипломатію.

Ключові слова: культурна дипломатія, імідж держави, політичні інститути, міжнародна політика, неурядові організації.

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CULTURAL DIPLOMACY IN MODERN CONDITIONS

Halyna Lutsyshyn, Anastasiia Honcharuk

The article dwells on features of the Ukrainian cultural diplomacy in modern conditions. Cultural diplomacy is an important direction of the state policy. It opens prospects for social, cultural and economic development of the state, promotes distribution of information about the country through conducting cultural and art events, activities of cultural institutions, promotion of arts, cultural heritage and so on. It is noted that cultural diplomacy contributes to positive image of a state in the world, promotes development and strengthening of bilateral relations.

The authors analyse development of cultural diplomacy in modern European countries, including activities of such organizations as the British Council, the French Institute, the Polish Institute, the Goethe Institute in Ukraine, which are important components of diplomatic missions abroad defending foreign interests and providing cross-cultural communication.

It is noted that Ukrainian cultural diplomacy has been developing since Ukraine's independence. The processes of development of Ukrainian cultural diplomacy became more active in 2015, when the first Forum for Cultural Diplomacy in Ukraine was initiated by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. In addition, the Office of Public Diplomacy was created under the MFA of Ukraine. It consisted of three departments: cultural diplomacy, image projects and media relations. Today, the main focus is on promoting the Ukrainian cinema in other countries, organising photo exhibitions, meetings with Ukrainian writers, scientists, etc. The EU countries, the USA and Canada are defined as priority directions of cultural diplomacy. In 2016, the Second Forum for Cultural Diplomacy was held in Ukraine.

Particular attention is paid to analysis of the Ukrainian political institutions' activities in the development of cultural diplomacy including the Ministry of Culture, the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Youth and Sports of Ukraine, the Ministry of Education and Science, the State Committee for

Television and Radio Broadcasting of Ukraine, non-governmental organizations. Representatives of the Ukrainian diaspora, including prominent scientists, cultural statesms, NGO activists, also play an important role in the development of Ukrainian cultural diplomacy.

Keywords: *cultural diplomacy, image of the state, political institutions, international politics, non-governmental organizations.*

Одним із різновидів сучасної дипломатії є культурна дипломатія, яка є важливим напрямом державної політики і сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку держави, поширенню інформації про країну через проведення культурних і мистецьких заходів, діяльність культурних інституцій, популяризацію мистецтва, культурної спадщини тощо. Культурна дипломатія формує позитивний імідж держави у світі, сприяє розвитку та зміцненню міждержавних відносин. Від того, наскільки ефективно функціонує культурна дипломатія держави, залежить її успіх на міжнародному рівні, захист національних інтересів.

Культурна дипломатія держави повинна спиратись перш за все на культурні запити суспільства, йти в ногу із сучасними світовими культурними тенденціями, а також брати участь у формуванні, осмисленні суспільного культурного розвитку, продукуванні нових ідей. Практика показує, що міжкультурна комунікація є потужним чинником лобювання зовнішньополітичних інтересів держави за допомогою продукування національних культурних цінностей.

Дослідження розвитку культурної дипломатії є особливо актуальним для сучасної України, оскільки сприяє просуванню українського культурного продукту та інтеграції України у світовий культурний простір. Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням феномену культурної дипломатії загалом, зокрема, її інституційних вимірів.

Питання розвитку культурної дипломатії в сучасній Україні є малодослідженим. Роль культурної дипломатії у розвитку сучасної держави та інституцій громадянського суспільства досліджують такі українські науковці як С. Гуцал, Н. Колесніченко-Братунь, Н. Мусієнко, О. Кучмій, І. Сухорольська, Н. Сербіна, Я. Турчин, Г. Шамборовський та ін. Серед зарубіжних вчених, які аналізують питання культурної дипломатії, варто виділити праці Дж. Віллард, М. Каммінгс, Є. Онух, М. Кілбейн, Дж. Най, Я. Меліссен, Ф. Тейлор та ін.

У вітчизняній політологічній літературі бракує наукових праць, які б висвітлювали ціннісний, інституційний вимір культурної дипломатії. Важливим також є вивчення умов та чинників, які є

визначальними для розвитку культурної дипломатії, зокрема, роль державних інституцій, громадських організацій, інтегрованості національної культури у міжнародний культурний простір.

Актуальність досліджуваної проблематики зумовлена і тим, що попри важливість цієї проблематики, в Україні немає стратегії розвитку культурної дипломатії на державному рівні, слабкими є інститути культурної дипломатії, відсутній системний та комплексний підхід у розвитку культурної дипломатії.

Мета дослідження – аналіз розвитку культурної дипломатії в сучасній Україні, дослідження діяльності інститутів культурної дипломатії.

Поняття “культурна дипломатія” є доволі новим у науковій літературі. Одне з перших наукових визначень поняття “культурна дипломатія” запропонував американський вчений Мілтон Каммінгс як “обмін ідеями, інформацією, цінностями, системами, традиціями, переконаннями й іншими аспектами культури з метою сприяння розвитку взаєморозуміння” [5]. Українська дослідниця Оксана Розумна розглядає культурну дипломатію як сукупність прийомів, методів і практичних заходів, що їх розробляють і реалізують органи зовнішніх відносин і/або інші уповноважені на те державні органи, які підтримують дипломатичну діяльність держави трансляцією зразків національної культури на зарубіжну аудиторію [3].

Важливість розвитку культурної дипломатії полягає в тому, що суспільство відіграє провідну роль разом із органами влади, які розвивають міждержавну співпрацю, створюють мережі комунікації між представниками різних культурних, освітніх, мистецьких напрямів різних країн. Культурна дипломатія перш за все сприяє формуванню громадської думки щодо певної держави, закладає фундамент для подальшої співпраці, сприяє позитивному ставленню до інших народів та допомагає долати негативні стереотипи. Аудиторія громадської дипломатії є дуже широкою, вона охоплює різні верстви суспільства. Основними суб’єктами української культурної дипломатії є інститути державної влади, неурядові організації, громадські активісти, українські митці, журналісти, науковці, студенти, політики.

Серед ключових завдань сучасної культурної дипломатії більшість дослідників виділяють: формування іміджу держави; розвиток зовнішньої політики; реформування внутрішньої культурної політики держави, її модернізація та актуалізація. Ці завдання відображають і основну мету політики культурної дипломатії в сучасній Україні. Важливим є забезпечення системної роботи українських культурних ініціатив за кордоном, формування позитивного образу України та її громадян, налагодження та формування нових міжнародних культурних комунікацій.

Практика показує, що для багатьох сучасних держав культурна дипломатія належить до першочергових справ, зокрема, особливо важливим напрямом зовнішньої політики залишається для сучасних європейських держав, наприклад, Франції, Німеччини, Великобританії, Польщі. До прикладу, Німеччина створила потужну культурну дипломатію для того, аби змінити сприйняття держави й народу, зокрема, культурна дипломатія відіграла важливу роль у польсько-німецькому примиренні, адже умовою для примирення є діалог та спільні цінності. Велика Британія зуміла виробити модель публічної дипломатії, яка зараз слугує взірцем для інших країн. Більшість сучасних розвинутих європейських держав створили мережі культурних інституцій, що діють за кордоном та відіграють важливу роль у розвитку міждержавних відносин. Зокрема, такі організації як Британська Рада, Французький Інститут, Польський Інститут, Гете Інститут в Україні є важливою складовою діяльності дипломатичних установ. Вони визнані лідери культурної дипломатії у світі, зокрема, реалізують великі міжнародні культурні проекти, об'єднують великі міжнародні спільноти, є майданчиком для спілкування та обміну досвідом на міжнародному рівні. Важливим їхнім завданнями є лобювання зовнішньополітичних інтересів держави, забезпечення міжкультурних комунікацій, продукування цінностей у різних соціально-культурних контекстах. Водночас досвід успішних європейських інституцій культурної дипломатії свідчить про те, що важливу роль у їхньому функціонуванні відіграє державна підтримка, часто їхня діяльність підпорядкована міністерствам закордонних справ, вони мають мережеву структуру і керуються державною стратегією, а також важливу роль відіграє промоція державної мови, підтримка літературних проектів та книговидання, підтримка сучасної культури і мистецтва. Практика показує, що європейські міжнародні культурні інституції активно поєднують як

дипломатичну діяльність (більшість із них підпорядковані міністерствам закордонних справ і працюють при дипломатичних установах), а також культурну діяльність.

Окремими напрямом розвитку культурної дипломатії є вивчення та поширення державної мови, особливо активно у цій сфері працює Франція, Великобританія, Німеччина. Саме з мовного компонента більшість культурних закладів розпочинають свою діяльність. Так, наприклад, Гете-Інститут розпочав свою роботу у 1951 році з мовних курсів для іноземних вчителів німецької мови. Сьогодні основними напрямками роботи Інституту Гете є: 1) підтримка німецької мови; 2) культурний діалог; 3) інформаційна робота; 4) розбудова освітньої програми; 5) європейський контекст, співпраця з іншими європейськими інституціями [6].

Європейські культурні інституції працюють на підтримку сучасної культури, а також реагують на гострі суспільні виклики. Наприклад, особливим напрямом діяльності Чеського центру у Києві є підтримка молоді альтернативної музики, у статуті Чеських центрів зазначено, що їхня діяльність спрямована на розвиток альтернативних пошуків і нових тенденцій у мистецтві. Французький інститут в Україні та Британська Рада активно займаються промоцією національного кіно.

Надзвичайно поширеними серед міжнародних культурних проектів є підтримка книговидання як потужного засобу культурного впливу. Не менш важливими є перекладацькі проекти, адже сам переклад формує діалог між різними культурами. Наприклад, у 2006 році Польський Інститут спільно з Міжнародним Фондом “Відродження” заснував щорічний конкурс для українських видавництв “Переклад сучасної польської наукової літератури та есеїстики українською мовою” [3]. Завдяки такому проекту польська наукова та художня література присутня в українських книгарнях. Також при посольстві Франції в Україні діє програма сприяння видавничій справі “Сковорода”, що стимулює переклади з французької мови на українську. Зацікавленість у перекладацьких проектах виявляє і Британська Рада, наголошуючи, що, попри повсюдну присутність англійської літератури, перекладів українською мовою британських авторів дуже мало [4].

Негативним є те, що в Україні розвиток культурної дипломатії не є системним. На початку 2000-х рр. створено низку державних структур, завданням яких був розвиток культурної дипломатії. Зокрема, у 2009 році створено Державну агенцію

промоції культури України, однак її робота залишається малопомітною на внутрішньому рівні, не кажучи вже про міжнародну промоцію.

Уже кілька років ведуться дискусії про важливість створення у провідних європейських державах українських інститутів (інститутів Шевченка, українських культурних центрів), однак усі ці питання залишаються на рівні проектів. У 2015 р. прийнято рішення про створення Українського інституту як державної інституції з функціями культурної дипломатії. Згідно зі запропонованою Міністерством культури Концепцією, Український Інститут має діяти як неурядова організація мережевого типу. Однак ця ідея викликала в українському суспільстві багато запитань та дискусій щодо підпорядкування новоствореної установи, пріоритетності її завдань, відкриття її представництв у різних державах світу.

Практика показує, що українська культура представлена на міжнародному рівні невеликими культурними проектами, існує невелика кількість культурних центрів, які створили українці за кордоном. Сьогодні держава має сприяти створенню і підтримці українських культурних центрів за кордоном, створення державних програм щодо перекладів українською мовою, а також перекладів українських авторів на іноземні мови.

Серед позитивних українських практик у цьому напрямі можна назвати діяльність культурно-інформаційних центрів при дипломатичних представництвах України за кордоном (діє 17 центрів), які співпрацюють із представниками національних діаспор, зокрема, проводять заходи з нагоди святкування національних подій, організують виступи народних колективів та представників сучасної естради, художні виставки, презентують літературні твори як класиків, так і сучасних українських письменників. Однак аналіз показує, що діяльність даних культурно-інформаційних центрів не є ефективним, найчастіше, це протокольні заходи, заходи щодо святкування ювілейних дат тощо.

В Україні на державному рівні культурну дипломатію здійснює Міністерство культури і туризму, Міністерство закордонних справ, Міністерство освіти і науки, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, неурядові громадські організації і приватні особи [2]. У 2015 р. започатковано Перший форум культурної дипломатії України, що його ініціювало Міністерство закордонних справ України. Також при МЗС України створено Управління публічної дипломатії, до складу якого увійшли три відділи – культурної дипломатії,

іміджевих проектів та зв'язків із медіа. Головний акцент сьогодні робиться на промоції українського кіно, проведенні фотовиставок, зустрічей із українськими письменниками, науковцями тощо. Пріоритетними напрямками української культурної дипломатії визначено країни ЄС, США та Канаду.

Важливу роль у розвитку української культурної дипломатії відіграють представники української діаспори, зокрема, створені ними науково-освітні, академічні, молодіжні, релігійні, культурні організації. Українці за кордоном культурно, інформаційно, політично впливають та сприяють формуванню позитивного іміджу української держави. У багатьох державах з ініціативи української діаспори створені українські центри, які сприяють розвитку міждержавної співпраці наприклад, Український національно-культурний центр (м. Прага), Український інституту в Швеції. Необхідним є також прийняття Державної програми розвитку культурних зв'язків із закордонним українством, про яку говорять уже багато років.

Для того, щоб оцінити ефективність сучасної культурної дипломатії в світі, експерти спільно з громадською організацією “Глобал Юкрейніанс” провели незалежний аудит ефективності культурної дипломатії України впродовж 2014–2016 років у різних регіонах світу. У межах цього проекту детально проаналізовано як успішні приклади у розвитку культурної дипломатії, так і невдачі. Наприклад, експерти зазначають, що однією з причин негативного результату референдуму в Нідерландах стала неефективна робота у сфері культурної дипломатії посольства України у цій країні [1].

Добрим прикладом є також створення в Україні у 2011 р. організації Фонд культурної дипломатії “UART”, метою якої є популяризація України та української культури за кордоном, налагодження співпраці між Україною та іншими країнами, сприяння зближенню культур, підтримка історичної спадщини. Сьогодні Фонд “UART” має чотирнадцять представництв в Україні, а також в Парижі, Монако та Дубаї.

Важливим кроком інституалізації української культурної дипломатії стала діяльність ради реформ при Адміністрації Президента України за програмою “Просування інтересів України у світі”, яка ставила за мету консолідувати роботу державних структур, громадських ініціатив, міжнародних організацій у напрямку розвитку культурної дипломатії [3].

Сьогодні розвиток культурного діалогу та підтримка культурних ініціатив здійснюється через

різні проекти, міжнародні культурні організації та фонди. На державному рівні головними інструментами виступають угоди про співпрацю, зокрема двосторонні угоди про роки культури чи окремі спільні заходи (форуми, фестивалі, дні культури), що їх ефективно використовують у міжнародних культурних зв'язках. Держава виконує роль координатора, який об'єднує уже наявні культурні ініціативи, створює умови для розвитку співпраці. На жаль, в Україні культура не є пріоритетом державної політики і стан української культурної дипломатії цілком відповідає загальному стану розвитку культури в державі. Важливим є і розвиток партнерств, культурних мереж інститутами культурної дипломатії, що дає додаткові можливості для фінансування й успішнішої реалізації проектів, дає можливість налагодити співпрацю з культурними осередками.

Особливе значення має розвиток внутрішнього вектора культурної дипломатії ("domestic public diplomacy"), який спрямований на формування внутрішньополітичного діалогу засобами культури. Особливо це актуально в сучасних умовах конфлікту на Сході України. Практика показує, що спільні культурні ініціативи сприяють подоланню конфліктів, залученню до співпраці митців, діячів культури та інтелектуалів із різних регіонів України. З початку війни на Сході України українські митці, освітяни, громадські діячі організували чимало культурницьких заходів у громадах, які зазнали впливу збройного конфлікту. Культурна дипломатія сприяє співпраці, трансформації окремих акцій культурної дипломатії у системну роботу у громадах, залучення до цих ініціатив широкої аудиторії, розвитку публічних, громадських просторів, які можуть стати майданчиками як для мистецьких ініціатив, так і для діалогу у суспільстві. Культурна інтеграція та співпраця між регіонами України є важливим напрямом сучасної політики держави.

Поява таких проектів, як "Культурна дипломатія між регіонами України" (з ініціативи Українського кризового медіа-центру), є доволі знаковою для розвитку внутрішнього вектора культурної дипломатії [1]. Звичайно, що створення державного інституту культурної дипломатії та його розбудова – це доволі складний та тривалий процес, який потребує консолідованих зусиль як органів державної влади, так і громадського суспільства. Культурна дипломатія має як внутрішньополітичний, так і міжнародний вимір, і важливим її завданням є швидке реагування на культурні запити суспільства, політика презентації України у світі через співпрацю

у сфері культури. Досвід держав-членів ЄС показує, що сьогодні важливо розвивати нові напрями культурного діалогу та співпраці як у середині ЄС, так і на міжнародному рівні, варто розвивати як урядові, так і неурядові програми. Практика показує, що розвиток культурної дипломатії країн ЄС значно підвищує ефективність зовнішньої політики, додає престижу державам, національним урядам, зменшує вплив негативних стереотипів, зміцнює авторитет держави. Успішний розвиток української культурної дипломатії можливий за умови комплексного та системного підходу Міністерства закордонних справ України та Міністерства культури України, експертної спільноти, волонтерів, представників української діаспори.

Можна констатувати, що культурна дипломатія в Україні лише розпочинає активно розвиватись і сьогодні стикається із багатьма проблемами, зокрема, через відсутність єдиної координації роботи різних культурних центрів, відсутність єдиної державної стратегії. Вироблення суспільного консенсусу в реалізації політики культурної дипломатії є сьогодні чи не головним завданням, адже українські культурні ініціативи, які виходять на міжнародний рівень, мають бути внутрішньо узгодженими і відображати загальносуспільний консенсус. Для подальших наукових досліджень важливим є вивчення особливостей формування позитивного образу України у світі засобами культури та міжнародного культурного співробітництва.

1. Костров В. Культурна дипломатія України: чому не використовуємо резерви? / В. Костров // Віче. – № 14. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/5266/>. 2. Пересунько Т. Політика "тиши". Культурна дипломатія України повинна перетворитися на чинник національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/politika/politika-tishi>. 3. Розумна О. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи : аналітична доповідь / О. Розумна.– К., 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultu_dypl-26841.pdf. 4. Butsenko O. Ukraine. Historical perspective: cultural policies and instruments//Compedium: Cultural policies and trends in Europe. <http://www.culturalpolicies.net/web/ukraine.php>. 5. Milton C. Cummings. Cultural diplomacy and the United States Government: a Survey. – Center for its Arts and Culture, 2003. – P. 1.

1. Kostrov V. Kul'turna dyplomatiya Ukrayiny: chomu ne vykorystovuyemo rezervy? / V. Kostrov // Viche – #14. – 2016 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.viche.info/>

- journal/5266/; 2. Peresunko T. Polityka "tyshi". Kulturna dyplomatiya Ukrayiny povynna peretvorytysya na chynnyk natsional'noyi bezpeky. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/politika/politika-tishi>.
3. Rozumna O. Kulturna dyplomatiya Ukrayiny: stan, problemy, perspektyvy / O.Rozumna. Analitychna dopovid'. – K., 2016 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultu_dypl-26841.pdf.
4. Butsenko O. Ukraine. Historical perspective: cultural policies and instruments//Compedium: Cultural policies and trends in Europe. – <http://www.culturalpolicies.net/web/ukraine.php>;
5. Milton C. Cummings. Cultural diplomacy and the United States Government: a Survey. – Center for its Arts and Culture, 2003. – P. 1.